

3. POWSTANIE LISTOPADOWE – PRZYCZYNY, PRZEBIEG, SKUTKI – WYKŁAD

1. Wybuch powstania listopadowego. Powstanie wybuchło w nocy z 29/30.11.1830 r.

a) plany powstańcze

Powstańcy zakładali uderzenie na Belweder w celu porwania wielkiego księcia Konstantego, który miał stać się kartą przetargową w rozmowach z carem. Jednocześnie członkowie sprzysiężenia mieli zaatakować carskie oddziały znajdujące się w Warszawie (ok. 6500 żołnierzy). Plan ten się nie powiódł. Konstantemu udało się zbiec, wyżsi oficerowie nie chcieli przystąpić do powstania, które ich zdaniem nie miało szans powodzenia i było niewystarczająco przygotowane.

b) stosunek społeczeństwa do powstania

Wybuch powstania zaskoczył część społeczeństwa. Powstanie poparła głównie inteligencja, część wojskowych oraz głównie biedota warszawska i rzemieślnicy. Zaatakowali oni Arsenał warszawski i zdobyli broń, dzięki czemu mogli opanować całe Śródmieście. Poparciu ludu Warszawy zawdzięcza zryw powstańczy swoją kontynuację. Część wyższych oficerów i ziemiaństwa była przeciwna powstaniu zbrojnemu nie wierząc w jego powodzenie i obawiając się konsekwencji.

Od początku kontrolę nad powstaniem przejęli konserwatyści nie chcąc dopuścić do rozruchów i rewolucji. Utworzono Straż Bezpieczeństwa, która rozbroiła lud Warszawy.

2. Przebieg powstania.

a) 3 grudnia 1830 r. Rada Administracyjna przekształciła się w Rząd Tymczasowy, który wyznaczył datę zwołania sejmku na 18.12.1830 r. Rząd 5.12. powierzył funkcję **dyktatora generałowi Józefowi Chłopickiemu**. Był to żołnierz napoleoński, który nie chciał zerwania z carem. Dzięki przejściu władzy zaprowadził porządek i natychmiast wysłał delegację na rozmowy z carem. **Naczele delegacji**, którą wysłano do Petersburga **stanął książę Ksawery Drucki – Lubecki**. Chłopicki nie podjął żadnych ofensywnych działań, wręcz opóźniał zbrojenia licząc na polubowne załatwienie kwestii spornych.

b) 18 grudnia 1830 r. rozpoczął obrady sejm, który pod wpływem nastrojów ludu warszawskiego ogłosił powstanie za narodowe. Niestety rozmowy z carem zakończyły się niepowodzeniem – car **Mikołaj I** nie zgodził się na żadne ustępstwa i nakazał natychmiastowe złożenie broni, groził karą dla buntowników. Informacja o fiasku rozmów dotarła do Warszawy w połowie stycznia 1831 r.

3. Obozy polityczne w powstaniu listopadowym.

Podczas powstania listopadowego w sejmie polskim ścierały się różne obozy polityczne.

Nazwa obozu	Przywódcy	Skład społeczny	Poglądy
Konserwatyści	ks. Jerzy Adam Czartoryski, Julian Ursyn Niemcewicz, gen. Józef Chłopicki, Stanisław Barzykowski.	Bogate ziemiaństwo, arystokracja, wyżsi oficerowie.	Byli przeciwni powstaniu, dążyli do przejęcia kontroli nad powstaniem i nie dopuszczenia do przekształcenia się powstania w rewolucję społeczną. Pragnęli doprowadzić do sytuacji wyjściowej (status quo ante bellum). Dlatego też przedstawiciele tego obozu podjęli rozmowy z carem. Nie wierzyli w zwycięstwo i chcieli zminimalizować straty. Po detronizacji cara Mikołaja I liczyli na pomoc dyplomatyczną państw europejskich.

Kaliszanie	Wincenty i Bonawentura Niemojowscy oraz Teofil Morawski.	Szlachta	Obóz ten miał charakter centrowy i liberalny. Stał na stanowisku powrotu do stanu z 1815 czyli do konstytucji Królestwa Polskiego. Nie uważał by odzyskanie niepodległości poprzez powstanie narodowe było możliwe. Uznawał za to konieczność przeprowadzenia reform wewnętrznych takich jak oczynszowanie chłopów (tylko w dobrach narodowych).
Towarzystwo Patriotyczne	Joachim Lelewel, Maurycy Mochnacki Tadeusz Krępowiecki	Drobna szlachta, inteligencja.	Ugrupowanie lewicowe. Wszystkie warstwy narodu powinny połączyć się w walce o niepodległość. Towarzystwo jako jedyny obóz polityczny popierało powstanie zbrojne, domagało się prowadzenia wojny aż do odzyskania niepodległości w granicach przedrozbiorowych. Był to obóz niejednorodny. Wyróżniamy w nim dwa skrzydła: umiarkowane i radykalne. W sprawach reform skrzydło umiarkowane zbliżało się do Kaliszan, a skrzydło radykalne głosiło konieczność oczynszowania chłopów i zniesienia pańszczyzny, przyszła Polska miała być republiką.

4. Przekształcenie powstania w wojnę polsko – rosyjską – styczeń 1831 r.

Nastroje w Warszawie zmieniły się pod wpływem odmownej odpowiedzi cara. Coraz więcej osób opowiadało się za prowadzeniem dalszej walki. **25 stycznia 1831 r.** zorganizowano manifestację ku czci dekabrystów. Przemawiano na Placu Zamkowym. W takiej atmosferze sejm podjął uchwałę o **detronizacji cara Mikołaja I** – powstanie przerodziło się w wojnę polsko – rosyjską. Sejm zatrzymał władzę zwierzchnią w państwie i powołał **Rząd Narodowy** na czele z księciem Adamem Jerzym Czartoryskim. Oprócz niego w skład Rządu weszło jeszcze 4 członków. Był to Rząd koalicyjny, w którym reprezentowane były wszystkie ugrupowania polityczne. Sejm mianował naczelnego wodza (dyktatora), miał więc bezpośredni wpływ na prowadzenie wojny. Chłopicki podał się do dymisji, a **nowym dyktatorem został gen. Mikołaj Radziwiłł.**

5. Kalendarium wojny polsko – rosyjskiej – 1831 r.

05.02. – wkroczenie armii rosyjskiej pod dowództwem feldmarszałka Iwana Dybicza w granice Królestwa Polskiego

14.02. – zwycięstwo wojsk polskich bitwie pod Stoczkiem (dowodził gen. **Józef Dwernicki**).

17.02. – zwycięstwo wojsk polskich w bitwie pod Dobrem.

19.02. – zwycięstwo wojsk polskich w bitwie pod Wawrem.

24/25.02. – bitwa pod Grochowem, szczególnie zacięte walki o tzw. Olszynkę Grochowską (armią polską dowodził gen. **Józef Chłopicki**). Obie armie poniosły straty. Bitwa ostatecznie nie przyniosła jasnego rozstrzygnięcia.

26.02. – trzecim **dyktatorem powstania zostaje gen. Jan Skrzynecki.**

marzec – wybuch powstania na Litwie.

III/IV – ofensywa wojsk polskich przeciwko wojskom feldmarszałka Iwana Dybicza. Jej autorem był gen. Ignacy Prądzyński.

- 31.03. – zwycięstwo armii polskiej w bitwie pod Dębem Wielkim.
- 11.04. – rozbitcie rosyjskiego korpusu gen. Jerzego Rosena w bitwie pod Iganiami. Wojskiem polskim dowodził **gen. Ignacy Prądzyński**. Skutkiem tej bitwy było przerwanie rosyjskich linii komunikacyjnych i odcięcie armii rosyjskiej od zaplecza. Generał Skrzynecki przerwał ofensywę mimo dziesiątkowania armii rosyjskiej przez epidemię cholery.
- 26.05. – klęska wojsk polskich pod Ostrołęką (dowodził **gen. Jan Skrzynecki**). Bitwa ta była punktem zwrotnym w wojnie – Rosjanie przejęli inicjatywę.
- Maj – klęska powstania na Wołyniu. Na Litwę przybyły oddziały dowodzone przez gen. Antoniego Giełguda, gen. Henryka Dembińskiego i Dezyderego Chłapowskiego.
- Czerwiec – na cholere zmarł feldmarszałek Iwan Dybicz.
- VI/VII. – klęska powstania na Litwie. Powstańcy 13 i 15 lipca przekroczyli granicę Prus; gen. Jan Henryk Dembiński przedostał się do Warszawy z kilkoma tysiącami żołnierzy.
- 04.07. – początek ofensywy rosyjskiej feldmarszałka Iwana Paskiewicza.
- 17 – 21.07.– wojska rosyjskie przekroczyły Wisłę, przy biernej postawie gen. Jana Skrzyneckiego i podeszły pod Warszawę od zachodu (tzw. manewr Paskiewicza).
- 11.08. – gen. Jan Skrzynecki został zdjęty z funkcji dyktatora powstania. **Nowym dyktatorem został gen. Henryk Dembiński**.
- 15.08. – **wydarzenia warszawskie** – samosąd nad generałami podejrzanymi o zdradę. Gubernator stolicy gen. Jan Krukowiecki bezwzględnie stłumił rozruchy. Ustąpił Rząd Narodowy z księciem Czartoryskim.
- 17.08. – Sejm powierzył funkcję **naczelnego wodza** **gen. Janowi Krukowieckiemu**, który jednocześnie przejął funkcję premiera rządu z ogromną władzą. Próbował negocjacji z feldmarszałkiem Paskiewiczem, których ten nie podjął.
- 18.08. – armia rosyjska zajęła pozycje na przedpolach Warszawy.
- 23.08. – podział wojsk powstańczych; korpus gen. Ramorino udał się na Podlasie. 17.09. przekroczył granicę z Austrią.
- 06.09. – atak rosyjski na fortyfikacje warszawskie. Obrona Woli przez gen. Józefa Sowińskiego.
- 08.09. – podpisanie aktu kapitulacji Warszawy, którą opuściły wojska polskie i Rząd Narodowy. Gen. Krukowiecki został pozbawiony dowództwa.
- 23.09. – ostatnie posiedzenie sejmu. Posłowie ogłosili zawieszenie powstania. Większość z nich udała się na emigrację.
- IX/X. – oddziały polskie przekroczyły granice pruską i austriacką.
- 09.10. – kapitulacja twierdzy Modlin.
- 21.10. – kapitulacja Zamościa. Upadek powstania bez formalnej kapitulacji.

6. Przyczyny upadku powstania.

- Najważniejszą przyczyną upadku powstania była przewaga militarna Rosjan. Przeciwko 50 tys. armii polskiej skierowano siły liczące 130 tys.
- Polacy nie potrafili dowodzić wielkimi grupami wojsk. Tylko nieliczna część oficerów brała udział w wojnach napoleońskich. Ci byli głównie przeciwni powstaniu. Reszta wykształcona w Królestwie Polskim nie posiadała wystarczającego doświadczenia by walczyć z całą armią.
- Duży wpływ na wynik powstania miał brak wiary we własne siły i upolitycznienie powstania. Obóz konserwatywny, w skład którego wchodziła część wyższych oficerów, dążył do porozumienia z carem i opóźniał działania militarne. Typowym przykładem jest w tym przypadku dyktatura gen. Chłopickiego, który podczas pełnienia funkcji dyktatora nawet nie spróbował przygotować

Królestwa do walki. Wyżsi dowódcy byli niezdecydowani. Obóz konserwatywny liczył jedynie na pomoc państw zachodnich jednak spodziewana pomoc mimo akcji dyplomatycznej nie nadeszła.

- Armia polska oddała inicjatywę w ręce rosyjskie. Jedynie plany generała Ignacego Prądzyńskiego zakładały uderzenie (ofensywę) na armię rosyjską. Plany te zresztą się powiodły.
- Za jeden z głównych powodów historycy uznają fakt, iż powstania nie poparły wszystkie warstwy społeczeństwa. Określa się powstanie mianem powstania szlacheckich rewolucjonistów gdyż władze powstańcze liczyły głównie na patriotyzm szlachty. To znacznie zmniejszało szanse na powodzenie tym bardziej, że chłopci stanowili większość społeczeństwa polskiego.

7. Konsekwencje powstania listopadowego.

- zniesiono konstytucję z 1815 r.; na miejsce konstytucji Królestwu Polskiemu w 1832 r. nadano Statut Organiczny, który obowiązywał do 1841 r. Zachowywał on odrębność administracyjną Królestwa dzięki zachowaniu Rady Administracyjnej,
- armia polska uległa likwidacji, a żołnierzy polskich siłą wcielono do armii rosyjskiej,
- Królestwu Polskiemu narzucono obowiązek dostarczania rekruta do armii rosyjskiej,
- w Królestwie wprowadzono stan wojenny i okupację,
- przestępstwa polityczne miały sędzić trybunały wojskowe,
- członków sprzysiężenia podchorążych, Sejmu, Rządu Narodowego skazano na śmierć (zaocznie) lub zesłano na Syberię. Wielu z nich udało się uniknąć śmierci dzięki emigracji,
- skazańcom i emigrantom skonfiskowano majątki,
- zamknięto Uniwersytet Warszawski i Towarzystwo Przyjaciół Nauk,
- polskie szkolnictwo podporządkowano ministerstwu w Petersburgu i ograniczono liczbę szkół średnich,
- wywieziono w głąb Rosji cenne zbiory biblioteczne,
- rozpoczęto budowę cytadeli warszawskiej i twierdz w Modlinie i w Dęblinie,
- wprowadzono rosyjski system monetarny i karny,
- wprowadzono cenzurę,
- nałożono na Królestwo wysoką kontrybucję,
- nałożono wysokie cło na towary produkowane w Królestwie,
- w 1837 r. województwa zamieniono na gubernie,
- namiestnikiem Królestwa został feldmarszałek hrabia Iwan Paskiewicz Erewański, który stłumił powstanie, za co otrzymał tytuł księcia warszawskiego,
- represje dotknęły również Litwę, Białoruś i Ukrainę – ziemie zabrane:
 - ✓ zamknięto tam Akademię Wileńską i Liceum w Krzemieńcu,
 - ✓ represjonowano kościoły katolickie (zamknięto większość klasztorów),
 - ✓ zniesiono religię unicką zmuszając jej wyznawców do przyjęcia prawosławia,
 - ✓ najbiedniejsza szlachta uległa schłapieniu – nie uznano jej szlacheckiego pochodzenia,
 - ✓ skonfiskowano 3 tys. majątków należących do powstańców, a 50 tys. rodzin przesiedlono w głąb Rosji.

8. Znaczenie powstania.

Znaczenie powstania listopadowego było olbrzymie. Powstanie polskie zapobiegło interwencji zbrojnej cara na zachodzie Europy. Dzięki temu nie zdławiono rewolucji belgijskiej i francuskiej. Słowo „Polak” stało się symbolem walki o niepodległość w całej Europie. Niestety klęska powstania spowodowała olbrzymie represje tak w zaborze rosyjskim i pruskim, represje na niespotykaną

dotąd w Europie skalę. Ponownie zjednoczyły się Rosją, Prusy i Austria do walki z dążeniami niepodległościowymi Polaków. Ograniczono suwerenność Wolnego Miasta Krakowa. Jednocześnie powstanie pobudziło świadomość narodową Polaków. Prawie przez rok istniało suwerenne państwo polskie. Popowstaniowa emigracja polska wiodła prym w Europie Zachodniej. Wyemigrował kwiat polskiej młodzieży, która tworzyła i rozwijała się we Francji, Belgii czy Anglii. Jednocześnie powstanie umiędzynarodowiło sprawę polską, dzięki czemu nie zapomniano o doli Polaków.